

Г.П.Грет, О.Р.Хрептовська

ШЛЯХИ ДОВЕДЕННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА" ДО СПОЖИВАЧА У 1929-1939 РР.

Основним завданням товариства "Просвіта" було піднесення культури українського населення. Виконати його було неможливо без видавничої та торговельної діяльності. Ще при зародженні "Просвіти" передбачалось, що організація книгопоширення повинна не лише окупувати себе, але й розширюватись та удосконалюватись.

Діяльність "Просвіти" у розглядуваний період характеризується моральним та матеріальним занепадом внаслідок економічної кризи, що охопила всі європейські країни у 1929-1932 рр., піднесенням до рівня передкризового стану у 1933-1936 рр. і досягненням найбільшого розквіту у 1937-1939 рр.

Саме тоді у складі товариства "Просвіта" функціонував розгалужений видавничо-книгарський відділ. Була прийнята інструкція про порядок його діяльності, яка зберігається в архівах товариства [7]. Згідно з інструкцією цей відділ повинен був укладати торгові погодження на реалізацію чужих видань в магазині і книжкових лавках "Просвіти", слідкувати за діловою перепискою магазину тощо [8]. Відділ підготував і розширив "Правильник діловодства книжкового магазину та видавництва".

"Просвіта" створює широку книготорговельну мережу в Галичині, застосовуючи всі відомі нині форми книгопоширення: стаціонарну, пересувну, книгопосилкову. Використовувались громадське та масове книгопоширення.

До стаціонарної торгівлі належить продаж видань у власній книгарні-випозичальні, через книгарні інших видавництв та товариств, книжкові лавки читалень "Просвіти". Усього в Східній Галичині діяло п'ять українських книгарень: три - у Львові і дві у провінції [8]. Одна з них належала "Просвіті". У 1929-1932 рр. продаж книг через книгарню зменшився через загальну економічну кризу, вибори до Сейму та нападки на "Просвіту". Погіршився фінансовий стан товариства, вийти з якого можна було, активізувавши книготорговельну діяльність. Слід пам'ятати, що в усі часи продаж своїх видань був основним джерелом доходів "Просвіти". Тому у 1932 р. ревізійна комісія складає "Проект заходів для покращання планування роботи і діловодства книжкового магазину "Просвіта" [9], де висловлені зауваження щодо торговельно-господарського порядку та товарознавства книгарні. Винесені ревізійною комісією зауваження дещо

змінили систему книгопоширення.

Ці зміни відбувалися за такими напрямками: збільшення продажу власних видань; зменшення продажу в кредит; відміна торгівлі з філіалами, а взамін того поліпшення відносин з читальнями [9].

Книгарня надавала опуст книгарням та підприємствам, які займалися продажем книжок і були членами спілки української книгарні-антикварні. В цей період через книгарню поширюються не лише книжки, а й ноти, атласи, часописи, портрети, що входило в поняття "книжка" (звіт голови ревізійної комісії інженера Рудика). Реалізуються і книги, видані за кордоном.

З 1932 р. при книгарні створена випозичальня, що призвело до залучення великого числа читачів, які могли за невисоку плату певний час користуватись книгою. Цього року вперше виходить каталог-прейскурант книгарні "Просвіта", примірник якого зберігається в архіві товариства. Аналізуючи його, можна встановити, що видання товариства склали близько 40 відсотків від загального товарообігу магазину.

Майже незмінною є тематика книг, що користуються попитом: художня література, історичні книги, видання з історії літератури та суспільствознавства.

Створена в 1936 р. комісія книгопоширення виявила велику активність і значну увагу приділяла роботі книгарні товариства.

Пересувною книжковою торгівлею займалися "мандрівні бібліотеки", книгоноші, крамарі.

"Мандрівні бібліотеки" виникли за ініціативою голови "Просвіти" Михайла Ганушинського. Вони їздили по околицях Львова і західних окраїнах Галичини [10]. В 1935 р. їх кількість досягла 115 [10].

Звичайно, ті п'ять книгарень, що функціонували на території Східної Галичини, не могли ні забезпечити потреб українців у книзі, ні дати необхідного прибутку. При негативному ставленні польської влади до нових осередків української культури та відсутності кваліфікованих кадрів відкривати магазини української книги було неможливо. Тому Головний відділ виходить з пропозицією доручити поширення українських книг книгоношам з виплатою їм 25 відсотків від вирученої суми [8]. Голова спілки українських книгарень-антикварень Михайло Таранько склав проект правил книжкової торгівлі, де пропонувалось завести продаж книжок через книгонош на ринках та ярмарках [11].

Поштово-посилкова торгівля "Просвіти" - це комісійний продаж книг, розсилання книг через пошту книгарнею та канцелярією за пільговими цінами своїм членам та читальні. Так, збереглася листівка інженера Арсена Шумівського з Кракова, адресована випозичальні книжок "Просвіти" у Львові, з прохан-

ням записатися у справі заочного позичання літератури шляхом поштових посилок [12].

Листування з власницею книгарні у м.Бережанах М.Ревицькою дозволяє дізнатись про такий канал доведення видань до споживачів, як комісійний розпродаж книжок. Ревицька написала листа про створення книгарні і попросила передати "в комісову продаж видання; обчислення робитимуть чвертьрічні або річні". Їй відповіли, що додадуть книги під вексель з 25 відсотками знижки [13]. Комісійний розпродаж книжок здійснювався в Бродях, Сокалі, Стрию. Найчастіше книги висилались після забезпечення кредиту векселями.

Масове книгопоширення представлено в діяльності "Просвіти" "святами книжок", які організували читальні чи осередки "Просвіти", місячниками української книги, під час яких встановлювалась роздрібна книготорговельна знижка.

"Свята книжки" проводились до дня народження Т.Шевченка, І.Франка за задалегідь розробленим планом. На них зачитувались реферати, проводились дискусії, ставились вистави, декламувались твори, проводились анкетування. Головний же ефект "свята книжки" полягав у тому, що здійснювалась закупівля книг через громаду, поширювалась велика кількість видань "Просвіти" [14].

Слід відзначити і такий шлях розповсюдження книг товариством "Просвіта", як добродійна допомога різним організаціям: книги надсилались у в'язниці, лікарні, церковні братства і віддалені місця компактного проживання українців попри всі матеріальні труднощі.

Розглянуті шляхи доведення видань до споживача застосовувались у певні періоди діяльності товариства більшою чи меншою мірою залежно від того, який шлях дозволяв найкраще довести книгу до споживача. При цьому основним стимулом максимального було не отримання прибутку, що характерно для нашого часу, а піднесення духовності українського народу, прилучення його до книги.

1. Галушинський М. Наша анкета // Життя і знання. № 15. С.129-135. 2. Перський С. Популярна історія товариства "Просвіта" у Львові. Львів, 1932. 3. Сторіччя матері "Просвіти", 1868. Вінніпег, 1968. 4. Товариство "Просвіта" роках 1936-1938. Львів, 1936. 5. Українська книга в світі // Літ. Україна. 1990. 26 квітня. 6. Центральний Державний історичний Архів України у Львові. Ф.348. Оп.1. Спр. 6803 Арк.15. 7. Там же. Спр.6496. Арк.1-2. 8. Там же. Спр.6680. Арк.6-7. 9. Там же. Спр.6689. Арк. 1-2. 10. Там же. Спр.6801. Арк. 4-10. 11. Там же Спр.6723. Арк.1. 12. Там же. Спр.6737. Арк.10. 13. Там же. Спр.6734. Арк.2. 14. Там же. Спр.6375 Арк.4.